

به نام خداوند جان و خرد کزین برتر اندیشه برنگذرد

وظایف معلم نسبت به شاگرد از دیدگاه شهید ثانی

(دکتر مهدی ستودیان)

تعلیم و تعلم برپایه فرایندی تعاملی پایه گذاری شده است که عوامل متعددی در شکل گیری تعلیم و تعلم نقش ایفا می کنند . نادیده گرفتن نقش هریک از عوامل مؤثر در آموزش نقصان در آموزش را به همراه خواهد داشت . فراگیر و آموزش دهنده و عوامل محیطی و دیگر عوامل زمانی که کامل کننده هم باشند، فرایند آموزش را به سامان خواهند رساند و چه بسا قصور و تقصیر در فراهم نمودن یکی از عوامل آموزش، باعث از بین رفتن تلاش و فعالیت دیگر عوامل ها نیز گردد.

مهم ترین رابطه در آموزش تعاملی، رابطه فراگیر و آموزش دهنده یا به قولی رابطه دانش آموز یا دانشجو با معلم و استاد است . در این مختصر برآنیم که برطبق آموزه های دینی به این رابطه پردازیم و انتظارات دانشجو و استاد را از هم بررسی کنیم . مسلماً همانطوری که استاد نسبت به دانشجو حقی دارد ، دانشجو نیز از حقوق خاصی برخوردار است.

یکی از بزرگان دینی که به رابطه دانش آموز و معلم مبتنی بر آموزه های دین اسلام پرداخته است . فقیه عالیقدر و دانشمند بزرگ شیعی ، زین الدین ابن شیخ امام نورالدین علی بن احمد عاملی جبلّی مشهور به شهید ثانی است .

شهید ثانی در قرن دهم هجری می زیسته است و در میان آثار متعددی که در زمینه های فقهی و اصول فقه ، حدیث ، تفسیر قرآن ، کلام و عرفان به رشته تحریر در آورده است ، یکی از مطرح ترین آثار وی ، کتاب منیه المرید فی آداب المفید و المستفید است .

قبل از شهید ثانی دانشمندانی چون فارابی ، اخوان الصفا ، ابن مسکویه رازی ، غزالی ، ابن سینا و ابن خلدون و دیگر دانشمندان در ضمن کتب اخلاق و عرفان به رابطه بین شاگرد و استاد توجه داشته اند . ولی شهید ثانی در این کتاب دستورات و وظایفی را آورده است که طلاب و دانشجویان باید از آغاز تحصیل تا آن گاه که به مقام روایت و تدریس می رسند ، به کاربرند .

کتاب منیه المرید فی آداب المفید والمستفید توسط دکتر سید محمد باقر حجتی با عنوان آداب تعلیم و تعلم در اسلام به فارسی ترجمه شده است و توسط دفتر نشر فرهنگ اسلامی در ۵۷۶ صفحه به زیور طبع آراسته شده است .

در مقدمه کتاب منیه المرید فی آداب المفید و المستفید ، شهید ثانی اشاره دارد که این کتاب بخشی از کتابی به نام منارالقاصدین فی اسرار معالم الدین است که البته موفق به تکمیل آن نشده است .

کتاب منیه المرید دارای مقدمه ای در بیان شرف علم و فضیلت دانشمندان و دانشجویان از دیدگاه های مختلف است . در چهار باب این کتاب آداب و وظایف معلم و شاگرد ، آداب فتوی و وظایف مفتی (فتوا دهنده) و مستفتی (استفتا کننده) ، در مناظره و آداب و آفات آن و سرانجام به آداب نگارش پرداخته است . شهید ثانی در خاتمه کتاب به بیان مطالب مهم راجع به علوم و دانش ها پرداخته است . آخرین بخش کتاب سفارش ها و اندرز های شهید ثانی به دانشجویان است

هرچند ممکن است برخی از مطالبی که در این کتاب آمده است با شیوه های آموزشی و علم آموزی امروز مطابق نباشد، اما بخش وظایف طرفینی معلم و دانش آموز بسیار جالب و قابل تأمل است .

در این بخش از گفتار بر خلاف عرف که بیش تر وظایف را به دانشجو و دانش آموز معطوف می کنند و دانشجو را محکوم به رعایت وظایف می دانند ، به وظایف معلم نسبت به شاگرد می پردازیم .

شهید ثانی ۲۵ وظیفه برای شاگرد نسبت به استاد ذکر کرده است و ۲۰ وظیفه نیز برای معلم در نظر گرفته است .

شهید ثانی در ابتدا هشت وظیفه برای معلم ذکر می کند با عنوان وظایف معلم نسبت به خود است . شامل :

۱-صلاحیت و شایستگی معلم در امر تعلیم

۲-حفظ حیثیت و شئون علم و دانش

۳-به کار گرفتن علم یا تهذیب عملی

۴-حسن خلق و فروتنی

۵-دریغ نورزیدن از تعلیم علم

۶-کوشش در بذل و انفاق علم

۷-باز تاب های رفتار و کردار معلم و تأثیر آن در رفتار شاگردان

۸-شهامت معلم در اظهار حق

آن چه برداشت این بخش کتاب را برای ما قابل تأمل می کند، تلاش در جهت پایدار ساختن این ویژگی ها در خودمان به عنوان استاد و مدرس دانشگاه فرهنگیان و تلاش برالقای این صفات به دانشجویان دانشگاه فرهنگیان به عنوان معلمان آینده این سرزمین است .

شهید ثانی در باب وظایف معلم نسبت به شاگرد ۲۰ مورد ذکر می کند. با امید به آن که بیان این ویژگی ها بهانه ای باشد در جهت بررسی و تأمل در شیوه عمل کرد خودمان نسبت به دانشجویان باشد.

- ۱- در پرتو ایمان به مقام والای علمی رسیدن
- ۲- ایجاد شوق و دلبستگی به علم در شاگردان
- ۳- دلسوزی نسبت به شاگردان
- ۴- داشتن لطف و محبت نسبت به شاگردان
- ۵- فروتنی و نرمش نسبت به شاگردان
- ۶- تفقه از احوال دانشجویان
- ۷- اطلاع از نام و مشخصات شاگرد
- ۸- القای مطالب علمی در خور استعداد شاگردان
- ۹- رعایت ترتیب و تسلسل اشتغالات علمی شاگردان
- ۱۰-۱۰- ذکر ضوابط و قواعد کلی علوم ضمن تدریس
- ۱۱- تشویق شاگردان به اشتغالات علمی
- ۱۲- طرح مسائل دقیق و پرسش از شاگردان
- ۱۳- کوشش در تفهیم مطالب و رعایت استعداد شاگردان
- ۱۴- احترام به شخصیت شاگرد و اعتراف به اهمیت افکار وی
- ۱۵- رعایت مساوات در توجه و محبت به شاگردان
- ۱۶- رعایت سابقه شاگردان و نوبت در تدریس
- ۱۷- رعایت امتیاز استعداد و تفاوت های هوشی
- ۱۸- تعاون و همیاری معلمان در تعلیم و ارشاد شاگردان
- ۱۹- ارشاد شاگردان به معلمان شایسته
- ۲۰- آماده ساختن و معرفی معلمان لایق برای جامعه

در هفتهٔ سرآمدی آموزش امید داریم توفیق یابیم سفارشات شهید ثانی را که بر گرفته از آموزه ای دینی و قرآنی است ، در زمینهٔ آموزش دانشجو معلمان دانشگاه فرهنگیان الگوی خود قرار داده ، بتوانیم معلمانی متخلق به اخلاق اسلامی تربیت کرده و باقیات و صالحاتی برای خود ذخیره سازیم . ان شاء ا...